




مطالعه انتقادی الگوی ایثارگری در آئین شینتو و با تاکید بر معارف قرآنی

حجت اله مهرابی* 

<https://doi.org/10.22034/jksl.2026.555129.1530> 

دریافت: ۱۴۰۴-۰۸-۱۴

بازنگری: ۱۴۰۴-۱۲-۰۵

پذیرش: ۱۴۰۵-۰۳-۰۴

انتشار آنلاین: ۱۴۰۵-۰۳-۰۴

مقاله: پژوهشی

چکیده

پژوهش حاضر با عنوان « مطالعه انتقادی الگوی ایثارگری در آئین شینتو و با تاکید بر معارف قرآنی به تحلیل و تبیین مبانی، اهداف و شاخصه‌های الگوی جان‌فشانی در آیین شینتو پرداخته و تلاش دارد با اتکاء بر معارف قرآنی، این الگو را مورد نقد قرار دهد. با توجه به نقش بنیادین نظام‌های اعتقادی در مشروع‌سازی کنش‌های فداکارانه و نظامی، و کمبود پژوهش‌های تحلیلی درباره آموزه‌های دفاعی در شینتو، شناخت و نقد این الگو از منظر قرآنی ضرورت دارد. این پژوهش بر پایه روش کتابخانه‌ای در گردآوری داده‌ها و شیوه توصیفی - تحلیلی در پردازش اطلاعات سامان یافته است. تحلیل ایثارگری در این پژوهش بر اساس مطالعه منابع آکادمیک و اصیل آیین شینتو، و نقد آن با قرآن کریم است. بررسی مفاهیم مرکزی چون گی‌سه (قربانی)، چوسبی (وفاداری مطلق)، می‌یو نوشی (مرگ با افتخار)، بوشیدو و هاراگیری نشان می‌دهد که الگوی ایثارگری شینتو عمدتاً در بستر ملی‌گرایی و امپراتورسالاری شکل گرفته و فاقد پشتوانه الهیاتی عقلی است. در برابر، معارف قرآنی الگوی ایثار را بر محور توحید، عدالت، کرامت انسان و محبت الهی بنا می‌نهد و آن را ابزار تحقق حق و نظام اسلامی می‌داند. از منظر قرآنی، الگوی شینتو با چالش‌های معرفتی و توحیدی مواجه است و تنها در پرتو بازاندیشی انتقادی بر اساس معارف قرآنی می‌تواند توجیه عقلایی بیابد. واژگان کلیدی: آیین شینتو، معارف قرآنی، ایثارگری، بوشیدو، امپراتورسالاری.

استناد به مقاله:

نام خانوادگی، نام. (سال). عنوان. فصلنامه قرآن، فرهنگ و تمدن، دوره (شماره)، ۱-۰۰۰.

Doi: <https://doi.org/10.22034/jksl.2026.555129.1530>

مکاتب و ادیان گوناگون، الهی و غیرالهی، در منظومه‌های فکری و تمدنی خویش به مفهوم ایثار و جهاد به‌عنوان ابزار دفاعی در برابر تهاجم و حفظ هویت دینی توجه داشته‌اند. این نظام‌ها مبانی و اهداف ایثارگری را بر پایه‌ی باورهای اعتقادی و اخلاقی خود تعریف کرده و از آن به‌عنوان عامل پایداری فرهنگی و اجتماعی بهره برده‌اند.

با این حال، در برخی آیین‌ها مانند شینتو، مفهوم ایثار بیشتر در قالب سنت‌ها و آیین‌های فرهنگی بروز یافته و کمتر به تبیین الهیاتی توحیدی رسیده است. از این رو، واکاوی دفاعی و معرفتی الگوی تمدنی ایثارگری در آیین شینتو و نقد تطبیقی آن با معارف قرآنی، می‌تواند زمینه‌های اشتراک و افتراق میان این دو دیدگاه تمدنی را آشکار سازد.

کمبود مطالعات تحلیلی درباره اندیشه‌های دفاعی در مکاتب جهانی، که گاه رفتارهای تهاجمی علیه ادیان دیگر، به‌ویژه مسلمانان، را توجیه می‌کند، ضرورت انجام چنین پژوهشی را دوچندان کرده است. تحلیل انتقادی و تطبیقی دو الگو نه‌فقط فهم میان‌تمدنی میان ژاپن و اسلام را ژرف‌تر می‌سازد، بلکه پایه‌های نظری گفت‌وگوی بین‌دینی و همگرایی تمدنی را تقویت می‌کند.

این پژوهش با روش کتابخانه‌ای و رویکرد توصیفی - تحلیلی سامان یافته است. با توجه به فقدان ترجمه‌ی کافی از منابع اصیل شینتو و نبود تبیین روشن درباره مبانی ایثارگری، بررسی بر مطالعات ثانویه معتبر استوار است. بدین‌سان پژوهش بستری برای بازخوانی تطبیقی مفهوم ایثار از منظر الهیات شینتویی و معارف قرآنی فراهم می‌آورد.

پیشینه پژوهش

مفهوم ایثارگری در آیین‌های شینتو و تشیع، به دلیل نقش آن در هویت‌سازی دینی و ملی، تقویت انسجام اجتماعی و دفاع در برابر تهدیدات، از اهمیت بسزایی برخوردار است، چنان‌که روایت کربلا در تشیع و وفاداری سامورایی‌ها در شینتو نشان می‌دهد. در تشیع، نجفی (۱۴۰۰) در کتاب فرهنگ ایثار و شهادت از منظر قرآن و حدیث بر مبانی الهی ایثارگری تأکید کرده و مهدوی (۱۳۹۶) در اثر ایثار ریشه‌های اخلاقی-عرفانی آن را بررسی نموده است. در آیین شینتو، هاردکر (۲۰۱۶م) در کتاب *Shinto; A History* نقش معابد یاسوکونی در تقدیس کشته‌شدگان جنگ را تحلیل کرده. کیریهارا (۲۰۱۶م) در مقاله *The Birth of a Myth* واژه *gisei* را به‌عنوان نماد اسطوره‌های ملی میچی بررسی کرده، شیمیزو (۲۰۲۳م) در *Shinto Shrines Abroad* تأثیر معابد در سیاست‌های ملی‌گرایانه را نشان داده، و مولینز (۲۰۰۹م) در *Japan's Holy War* جنگ مقدس شینتویی را تبیین نموده است. در منابع فارسی، موحدیان عطار و ابراهیم (۱۳۸۸) مفاهیم *bushidō* و *seppuku* را به‌عنوان ایثار آیینی تحلیل می‌کند. با وجود غنای این منابع این پژوهش با رویکرد تطبیقی، به مقایسه ساختارهای اعتقادی، غایت‌شناسی، و اخلاقی آن‌ها می‌پردازد. و در پایان مفاهیم شینتو را از منظر معارف قرآنی و توحیدی نقد می‌کند.

واژه‌شناسی ایثار

این واژه در معنای عرفی به معنای گذشت و فداکاری و ازخودگذشتگی است. ریشه‌یابی این واژه و معین کردن معنای وضعی و مصادیق کاربردی این واژه در منابع لغوی، لایه‌های معنایی آن را در منابع دینی و غیردینی آشکار می‌سازد. واژه ایثار از ماده «اثر» به معنای دلالت شیئی بر شیء دیگر (راغب، ۱۳۹۰، ج ۱، ص ۳۲) و چیزی است که باقی مانده یا نتیجه وجود شیء دیگر باشد (مصطفوی، ۱۴۳۰ق، ج ۱، ص ۳۱). همچنین این واژه به معنای برتری دادن (ابن‌منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۴، ص ۷)، برگزیدن (زبیدی، ۱۴۱۴ق، ج ۶،

ص ۱۰)، ترجیح دادن و مقدم داشتن دیگری بر خود (همان) مطرح شده است. در این مقاله، مقصود از ایثار و ایثارگری مقدم داشتن دیگران بر خود در آسایش و امنیت است که ایثارگر را برای مقابله با متجاوزان و عوامل ناامنی پیش قدم می‌کند.

در آیین شینتو، واژگان آیینی مرتبط با ایثارگری و شهادت، شباهت‌هایی با مفاهیم اسلامی دارند. (گی‌سی (Gisei) به معنای قربانی و فداکاری برای هدفی والا، به‌ویژه در دوره میجی و جنگ جهانی دوم برای جان‌فشانی سربازان به‌کار رفت. چوسی (Chūsei) وفاداری مطلق به امپراتور را نشان می‌دهد و در فرهنگ بوشیدو و شینتو ارزشی مقدس است. می‌یو‌نوشی (Meiyo no shi) مرگ با افتخار در دفاع از ارزش‌های ملی و نوعی رستگاری آیینی است.

سپوکو (Seppuku) خودکشی آیینی سامورایی‌ها، نماد حفظ شرافت و تطهیر روح تلقی می‌شود. بوشیدو (Bushidō) «اصول اخلاقی وفاداری، شجاعت و ایثار را دربرمی‌گیرد و در دوره مدرن الگوی تربیتی رسمی شد. بوکن (Bokon) آمادگی روانی برای جان‌فشانی و «تنو نو تامه نوشی» (مرگ برای امپراتور) وظیفه‌ای مقدس بود.

ای‌ری (Eirei) ارواح کشته‌شدگان جنگ هستند که در معبد یاسوکونی به‌عنوان موجودات مقدس پرستش می‌شوند. سی‌نارو گی‌سه (قربانی مقدس) مرگ برای وطن را الهی می‌سازد.

این مفاهیم، هرچند با محوریت امپراتور معنا پیدا می‌کند، اما با مفاهیم شهادت و ایثارگری در راه خدا قابل مقایسه و تطبیق می‌باشد.

اما از نظر اصطلاحی واژه محوری ایثار (فداکاری) در اسلام به‌عنوان عملی الهی تعریف می‌شود که در آن فرد ایثارگر تأمین آسایش و دفع تجاوز به دیگران را با نیت الهی و تکیه بر باورهای اعتقادی، اخلاقی و فقهی، بر منافع خود مقدم می‌دارد (المجددی البرکتی، بی‌تا، ص ۴۰). در شینتو و آیین بوشیدو، ایثارگری به معنای فداکاری در قالب وفاداری فرهنگی به میهن و امپراتور، تطهیر روح و اثبات شرافت بوده و به‌عنوان روشی برای کسب قداست معنوی و رسیدن به هدف حیات معرفی شده است.

آشنایی با آیین شینتو

آیین شینتو آیینی رایج در میان مردم ژاپن است که فاقد بنیان‌گذار معین بوده و احتمالاً از ادیان چین، هند و باورهای بومی یایوی (Yayoi) در سده سوم ق.م، با مناسک شمنی، اقتباس شده است (ستوده‌نژاد، ۱۳۸۳، صص ۲۱-۲۸ و ۶۸). این آیین الهیات نظام‌مند یا کتاب مقدس متمرکز ندارد و خودبنیاد است (مرکز مطالعات پاسخگویی به شبهات اندیشه قم).^۱ متون کوچیکی (Kojiki) و نیهون شوکی (Nihon Shoki) منابع اصلی اسطوره‌ای و تاریخی آن‌اند و همراه با آیین‌های کامی‌ها (Kami) و سنت‌های بوشیدو (Bushido)، باورهای شینتو را تبیین می‌کنند. این آیین با ادیان، آیین‌ها و فرهنگ‌های دیگر همزیستی دارد و فاقد انگیزه جنگ مذهبی یا تبلیغ آیینی است. پس از جنگ جهانی دوم و افول باورهایمانند برتری نژادی و خدایی امپراتور، شینتو به سکولاریسم غربی گرایش یافت، هرچند مراسم سنتی آن حفظ شد. متون کوچیکی داستان‌های تخیلی از نبرد خدایان را روایت می‌کنند، اما به دلیل فقدان تمایز جبهه حق و باطل، مبانی و اهداف ایثارگری به‌صورت صریح تبیین نشده‌اند. لذا استخراج این مبانی نیازمند تحلیل و انتزاع از متون است.

۵- راهبرد اولیه: تعامل انسان‌شناختی در شینتو و نقد شیعی آن

همانگونه که در اسلام نگاه و روش تعامل اولیه با مخالفان عقیده و آیین، مسالمت و همزیستی بدون تعرض به حقوق دیگران است و در صورت تعرض یا خیانت، احکام و دستورات جهادی باید اجرا گردد. در تعالیم شینتویی نیز رویکرد اولیه و ثانویه وجود دارد.

۱. مرکز مطالعات پاسخگویی به شبهات اندیشه قم، پرسش و پاسخ‌های ادیان، فرق و مذاهب اندیشه قم

(http://www.andisheqom.com_public_application_index_viewData?c=9112&t=qa)

انسان‌شناسی شینتو بر باور به "خاستگاه الهی انسان‌ها به‌عنوان فرزندان کامی‌ها" استوار است، آنچه در آیین شینتو به منزله خداوند و معبود تلقی می‌شود کامی نام دارد. کامی در حقیقت امری رازگونه، فرا طبیعی و مقدس و حقیقتی انتزاعی است که به دعاها و مناجات‌های انسانها پاسخ می‌دهند. هر شخص بنابر حاجتی که دارد با یکی از کامی‌ها ارتباط برقرار می‌کند. در این آیین انسانها فرزندان کامی و با اراده مقدس او خلق شده‌اند. بنابراین حیات را مقدس و احترام به حقوق دیگران را وظیفه‌ای آیینی می‌داند (موجدیان عطار و ابراهیم، ۱۳۸۸، ص ۹۲). از این‌رو، راهبرد شینتو در تعامل با غیرژاپنی‌ها و افراد غیر هم‌کیش، احترام متقابل است و تجاوز به دیگران نقض نظم مقدس و اراده کامی‌ها تلقی می‌شود (هاردکر، ۲۰۱۶م، صص ۸۵-۸۷).

با این حال، این مبانی با اصول و معارف قرآنی ناسازگار است. نخست، باور به فرزندداری انسان برای کامی‌ها با آموزه‌های توحیدی قرآن (اخلاص: ۳؛ توبه: ۳۰) تعارض دارد و شرک محسوب می‌شود. دوم وابستگی حیات، به رحمت کامی‌ها با توحید ربوبی و افعالی خداوند یکتا (فاطر: ۱۵؛ اعراف: ۱۵۶) مردود است. با وجود این تعارضات، مفاهیم کلی مورد تأکید شینتو مانند قداست حیات، صداقت و پرهیز از ظلم، با اصول اخلاقی معرفی شده در قرآن (مائده: ۳۲؛ نساء: ۷۵) هم‌خوانی دارد.

۱. مبانی اعتقادی شینتو و مداخله آن در ایثارگری و جانفشانی

در ادامه به تبیین باورهای زیربنایی شینتو که روحیه ایثارگری و جانفشانی در پیروان این آیین را فراهم می‌کند پرداخته، تطبیق آن با آموزه‌های شیعی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱-۱. وطن دوستی و پیوند با نیاکان به‌مثابه ایمان قلبی

در نگاه جان بایرناس، مورخ برجسته، آیین شینتو در آغاز نه به‌عنوان یک دین، بلکه به‌مثابه فرهنگی از دلبستگی عاطفی به سرزمین مادری و اماکن مقدس ظهور کرد؛ فرهنگی که نخستین تجربه معنوی ژاپنی‌ها را رقم زد. این پیوند قلبی با وطن، به تدریج در ذهن و ضمیر مردم ژاپن چنان جایگاهی یافت که به یک تکلیف ایمانی بدل شد. در گذر زمان، وفاداری به امپراتور و سرزمین ژاپن نه تنها به‌عنوان یک وظیفه اجتماعی، بلکه به‌مثابه هدف نهایی زندگی تلقی گردید؛ تا آن‌جا که جان‌فشانی در راه وطن، امری مقدس و مطلوب شمرده شد. احترام به نیاکان و تعلق خاطر به خاک مادری، چنان در تار و پود فرهنگ ژاپنی تثبید شد که آن را راز بقا و استمرار حیات می‌دانستند. این احساس، به قدری ژرف و نهادینه بود که حب وطن را جزو غرایز طبیعی مردم آن دیار قلمداد می‌کردند. در نتیجه، این گرایش قلبی در افسانه‌ها و روایت‌های شینتویی جای گرفت و به تدریج در قالب یک آیین دینی با اصول اخلاقی و اعتقادی تثبیت شد (ناس و گرانگارد، ۲۰۱۷م، ص ۳۱۲).

از همین منظر، ایثار و جان‌فشانی در آیین شینتو ریشه در همین پیوند عاطفی با سنتهای ملی و نیاکان خود دارد؛ زیرا فرد، در پرتو این وابستگی تعلق، زندگی خود را سرمایه‌ای برای تداوم و صیانت از سرزمین و میراث نیاکان می‌بیند. در چنین چارچوبی، فداکاری نه تنها یک وظیفه دینی، بلکه تجلی بخش هویت و معنای بودن او تلقی می‌شود؛ و همین معنا، انگیزه‌ای ژرف برای ایثار در دفاع از وطن فراهم می‌آورد.

۲-۱. تقدس سرزمینی و احساس برتری نژادی

بالتر از سنتگرایی و تعصب به نیاکان، در باور عمومی مردم ژاپن، سرزمینشان نه به‌عنوان یک کشور عادی، بلکه موطن خدایان و محل تجلی نخستین مظاهر حیات است؛ سرزمینی که به‌گونه‌ای خاص مورد عنایت الهی قرار گرفته و آفریده‌ای ممتاز از سوی خداوند به‌شمار می‌رود (ناس و گرانگارد، ۲۰۱۷م، ص ۳۱۲). بر همین اساس، امپراطورهای ژاپن فرزندان بلاواسطه الهه آفتاب (آماتراسو) دانسته

می‌شوند و کل مجمع‌الجزایر ژاپن، از منشأیی الهی و علوی سرچشمه گرفته‌اند؛ امری که به‌زعم آنان، مختص ژاپن است و هیچ سرزمین دیگری در آن شریک نیست (ناس و گرانگارد، ۲۰۱۷م، ص ۳۱۴).

این تلقی از تقدس سرزمینی، زمینه‌ساز نوعی انگیزش معنوی و قدسی برای ایثارگری در میان پیروان شینتو است؛ چراکه فرد، در پرتو این باور، خود را موظف به دفاع از موطن خدایان و مقدسات دانسته و بر حفظ برترین نژاد بشری تاکید دارد. جان‌فشانی در این چارچوب، نه تنها یک کنش دفاعی، بلکه نمادی از تعهد به تقدس سرزمین و استمرار آن در برابر تهدیدات خارجی تلقی می‌شود؛ و همین معنا، بستری برای شکل‌گیری انگیزه‌های مجاهدانه و فداکارانه فراهم می‌سازد.

۱-۳. تکثر کامی‌ها و گستره معبودان در آیین شینتو

در آیین شینتو، آنچه به‌عنوان معبود و نیروی مقدس شناخته می‌شود، با واژه «کامی» نام‌گذاری شده است؛ مفهومی رازآلود، فراطبیعی و انتزاعی که به‌مثابه حقیقتی مقدس، پاسخ‌گوی دعاها و نیازهای انسان‌ها تلقی می‌گردد. هر فرد، بسته به حاجت و نیاز خویش، با یکی از کامی‌ها ارتباط برقرار می‌کند و این ارتباط، جنبه‌ای شخصی و آیینی به خود می‌گیرد (موحدیان عطار و ابراهیم، ۱۳۸۸، ص ۹۲). پژوهشگران برای واژه کامی معانی متعددی برشمرده‌اند؛ از جمله «برتری و رفعت»، «نیروی آسمانی و فراسوی»، و «تجلی اعلی» که هر یک وجهی از معنای مقدس این اصطلاح را بازتاب می‌دهد (موحدیان عطار و ابراهیم، ۱۳۸۸، ص ۹۱).

در ساختار شینتویی، قبایل و طوایف هرکدام کامی‌های خاص خود را دارند و طایفه امپراتور از کامی‌هایی برخوردار است که در شمار بزرگ‌ترین و نیرومندترین معبودان قرار می‌گیرند (موحدیان عطار و ابراهیم، ۱۳۸۸، ص ۸۵). افزون بر این، بر اساس متن کهن کوچیکی، در فصل مربوط به تولد خدایان، به مناسبت‌های گوناگون، کامی‌های متعددی برای پدیده‌های طبیعی، مناطق جغرافیایی، و نیازهای انسانی پدید آمده‌اند. در بخشی از این متن آمده است:

«چون دو خدای شاهزاده آزادشده جهنده و خدای شاهدخت آزادشده جهنده، یکی مأمور حمایت از رودخانه‌ها و دیگری مأمور حمایت از دریاها بودند، به همین سبب خدایان زیر را زاییدند: خدای حباب آرام، خدای حباب جاری، خدای سطح آرام آب، خدای سطح خروشان آب، خدای تقسیم‌کننده آب‌های آسمان، خدای تقسیم‌کننده آب‌های زمین، خدای ابزارهای آبی آسمانی، خدای ابزارهای آبی زمینی؛ که در مجموع هشت خدا هستند. سپس خدایان دیگری را نیز زاییدند: خدای باد، خدای چوب، خدای کوه‌ها، خدای دشت‌ها... چون خدای روح کوهستان بزرگ و الهه روح دشت، یکی مأمور حمایت از کوه‌ها و دیگری دشت‌ها بودند، به همین خاطر خدایان بسیاری را زاییدند...» (مقدس، ۱۳۸۰، صص ۴۷-۴۸).

بر پایه همین سنت، شمار کامی‌هایی که در آیین شینتو مورد پرستش قرار می‌گیرند، بنا بر برخی منابع، به بیش از هشت میلیون می‌رسد (بالبزدار و ذاکری، ۱۴۰۲، صص ۱۸۳-۱۹۶). مبنای ایثارگری در این باور بر اساس کثرت کامی‌ها و خدایان در آیین شینتو و لزوم قدردانی از حمایتها و عنایتهای ایشان شکل می‌گیرد؛ زیرا هر فرد، در پیوندی شخصی با نیروهای مقدس و کامیهای متنوع، ایثار را پاسخی به حمایت‌ها و عنایتهای خدایان مورد نظر خود و طایفه خود می‌داند. این تنوع الهی، جانفشانی را به نمادی از وفاداری به شبکه‌ای از معبودان تبدیل می‌کند؛ شبکه‌ای که انگیزه‌ای جمعی برای دفاع از منافع قبیله‌ای و ملی فراهم می‌سازد.

۱-۴. تجلی کامی در امپراتور و اشیاء مقدس

در معابد آیین شینتو، خدایان در قالب مظاهر گوناگون حضور می‌یابند؛ مظاهری که با عنوان «شینتای» (Shintai) شناخته می‌شوند و به معنای پیکرهای کامی هستند. شینتای‌ها شامل اشیاء قیمتی، جواهرات، شمشیرها، و آثار کهن‌اند که غالباً با دست و در چارچوب

آیین‌های خاص ساخته می‌شوند. این اشیاء، در فضای معبد، به مثابه جایگاه و مسکن کامی‌ها تلقی می‌گردند و حضورشان حس ارتباط با امر مقدس را در بازدیدکنندگان تقویت می‌کند. از همین‌رو، شینتای‌ها از قداستی ویژه برخوردارند و در پنهان‌ترین بخش‌های معابد نگهداری می‌شوند. نکته قابل توجه آن‌که، پس از گذشت زمان، شینتای‌های مقدس از معبد خارج شده و جای خود را به نمونه‌های جدید می‌دهند؛ امری که خود بخشی از آیین‌های نوسازی و استمرار تقدس به‌شمار می‌آید (موحدیان عطار و ابراهیم، ۱۳۸۸، ص ۹۱).

این جلوه‌گری کامی در قالب اشیاء مقدس و در شخصیت امپراتور، زمینه‌ساز نوعی انگیزش برای ایثارگری در میان پیروان شینتو است؛ چراکه فرد، در پرتو این باور، خود را موظف به پاسداری از مظاهر الهی و نمادهای مقدس کامی می‌بیند. جانفشانی در این چارچوب، به عملی برای صیانت از تقدس امپراتور و سرزمین بدل می‌شود؛ و همین معنا، بستری برای شکل‌گیری انگیزه‌های فداکارانه در برابر تهدیدات فراهم می‌سازد (هاردکر، ۲۰۱۶م، صص ۸۵-۸۷).

۱-۵. قداست خاص نژاد ژاپنی و حرمت حقوق او در آیین شینتو

در حوزه انسان‌شناسی آیین شینتو، باور بر آن است که مردم و ساکنان ژاپن اولین مخلوقات توسط خدایان هستند و استمرار حیات آنان، از الطاف و عنایات ویژه این نیروهای مقدس سرچشمه می‌گیرد (ناس و گرانگارد، ۲۰۱۷م، ص ۳۱۴). از همین‌رو، حیات، زندگی و حقوق افراد ژاپنی واجد قداست ویژه است که باید با احترام و حرمت نگریسته شود (موحدیان عطار و ابراهیم، ۱۳۸۸، ص ۹۲). بر پایه این نگرش، حفظ حقوق آنان امری بنیادین و غیرقابل تعدی تلقی می‌شود و هیچ‌کس مجاز نیست کرامت او را خدشه‌دار سازد.

این اصل پیوندی مستقیم با مفهوم ایثار در آیین شینتو دارد؛ چراکه تقدس حیات و حقوق خاص نژاد ژاپنی انگیزه قدسی مضاعفی برای جانفشانی در این آیین ایجاد و آن را مصداق عمل معنوی تلقی می‌کنند.

۱-۶. عظمت طریقت بوشیدو، برابر با شرافت و عظمت انسانی

طریقت جنگاوران ژاپنی، که با نام «بوشیدو» یا «روش دلوران» شناخته می‌شود، از دوران قرون وسطی در فرهنگ ژاپن نهادینه شده و تا امروز جایگاهی رفیع و تأثیرگذار دارد. این سنت، هم‌سنگ با آداب آیین شینتو، دارای قواعد خاص و نظام اخلاقی ویژه‌ای است که آثار عمیق رفتاری و فرهنگی در جامعه ژاپن برجای نهاده است. مرام دلآوری در شینتو، با خصایص و آدابی خاص در شخصیت پیروان آن تجلی می‌یابد؛ و از جمله باورهای بنیادین آن، تقدیم جان در قالب خودکشی آیینی (Seppuku 切腹) به‌عنوان عالی‌ترین جلوه ایمان به شینتو می‌باشد. بر اساس این باور، تنها راه جبران خطاها، شکست‌ها و قصورات گذشته و تجلی اوج وفاداری یک شینتویی، خودکشی آیینی است؛ و فرد دلیر باید همواره آمادگی کامل برای چنین ایثاری داشته باشد.

در طول تاریخ، هزاران سرباز و فرمانده ژاپنی، با تکیه بر باور به بوشیدو، تمام دارایی‌های خود را در راه وطن‌دوستی نثار کرده‌اند و آرمانشان، رسیدن به اوج جانبازی برای سعادت زادگاه و شکوه امپراتوری بوده است. در باور عمومی پیروان شینتو، اگر فردی مشهور یا صاحب مسئولیت - مانند سرباز یا فرماندار - در انجام وظایف خود دچار شکست یا اسارت شود، باید بی‌درنگ خود را فدا کند؛ چراکه این عمل نشانه شرافت، وفاداری، و پابندی به اصول بوشیدو تلقی می‌شود (ناس و گرانگارد، ۲۰۱۷م، صص ۳۹-۴۴۰).

ارتباط این مبنا با ایثارگری در آیین شینتو، مستقیماً از طریق عظمت بوشیدو شکل می‌گیرد؛ طریقی که شرافت را با فداکاری جان درهم می‌آمیزد و ایثار را به‌عنوان والاترین مظهر ایمان و وفاداری تفسیر می‌کند. در این چارچوب، جانفشانی به نمادی از تعهد به وطن و امپراتور بدل می‌شود؛ و همین معنا، زیرساختی نیرومند برای فرهنگ مجاهدانه و آمادگی دائمی برای قربانی شدن فراهم می‌سازد (مولینز، ۲۰۰۹م، صص ۹۰-۹۲).



شماره	عنوان مبنا	خلاصه کوتاه
۱	وطن دوستی و پیوند با نیاکان به مثابه ایمان قلبی	پیوند عاطفی عمیق با وطن و نیاکان، به عنوان وظیفه دینی و هدف زندگی تبدیل شده است.
۲	تقدس سرزمینی و احساس برتری نژادی	باور به تقدس ژاپن به عنوان موطن خدایان و منشأ الهی.
۳	تکثر کامی ها و گستره معبودان در آیین شینتو	وجود میلیون ها کامی (معبودان) برای پدیده های مختلف.
۴	تجلی کامی در امپراتور و اشیاء مقدس	حضور کامی ها در امپراتور و اشیاء مقدس (شینتای).
۵	قداست انسان و حرمت حقوق او در آیین شینتو	انسان ها به عنوان فرزندان کامی ها دارای قداست ذاتی و حقوق بنیادین.
۶	شرافت انسانی در پرتو فداکاری جان و عظمت طریقت پوشیدو	طریقت پوشیدو که شرافت را با فداکاری جان (مانند هاراگیری) درهم می آمیزد.

جدول شماره ۱: مبانی و پیش فرضهای ایثار و جانفشانی در آیین شینتو

۲. اهداف و فرجام شناسی در شینتو

آیین شینتو، به عنوان یک سنت بومی ژاپنی، ایثارگری و جانفشانی را نه بر پایه پاداش اخروی یا عناوین اخلاقی که در معارف دینی مطرح است، بلکه بر اساس اهدافی آیینی و فرهنگی اجتماعی تعریف می کند که ریشه در پیوند عمیق خانواده، سرزمین، نیاکان و نیروهای مقدس (کامی ها) دارد. بر اساس آموزه های شینتو، اعمال صالح و آیینی (مانند ایثارگری و جانفشانی...) به ابزاری برای دستیابی به اهدافی مادی و معنوی مانند: سعادت خانوادگی، تعالی روحی، رهایی از محدودیت های جسمانی و حفظ هویت ملی می انجامد. آنان این آرمانها و اهداف را با عباراتی مانند وفاداری به امپراتور، دوری از جهل و جذب الطاف الهی پیوند می زنند **(موحدیان عطار و ابراهیم، ۱۳۸۸، ص ۹۲)**. بر خلاف اعمال و سنت های توحیدی که ایثار را در خدمت عدالت الهی و جلب رضایت او می بینند، در شینتو، فداکاری بیشتر جنبه ای مادی برای خانواده یا جنبه الوهیت و تبدیل شدن به کامی دارد که به تفصیل به آن پرداخته می شود

۱-۲. جانفشانی در مسیر شادی خانوادگی و رهایی از داوری اخلاقی

در منظومه اعتقادی آیین شینتو، ایثارگری و جانفشانی برای تحقق سه هدف آیینی و معنوی صورت می گیرد:

- به ارمغان آوردن شادی، امنیت و آرامش برای خانواده؛
- تبدیل شدن ایثارگر به کامی.
- رهایی از هرگونه داوری اخلاقی و مجازات پس از مرگ.

بر اساس این باور، روح انسان پس از مرگ، مدتی کوتاه در حالت تعلیق باقی می ماند و پس از تطهیر، به جمع ارواح نیاکان می پیوندد. در این مرحله، به مدت سی و سه سال باقی می ماند و در این مدت، هر سال یک بار می تواند به خانه و خانواده خود بازگردد و برای آنان شادی و امنیت به ارمغان آورد **(موحدیان عطار و ابراهیم، ۱۳۸۸، ص ۹۲)**. پس از پایان این دوره، روح هویت فردی خود را از دست داده و به کامی مقدس می پیوندد و مورد احترام در آیین شینتو، می باشد **(حوری، ۱۹۹۳م، ص ۴۰۴)**.

در این منظومه، هیچ گونه داوری و قضاوتی نسبت به رفتارهای گذشته انسان صورت نمی گیرد. پاداش یا مجازاتی در پی نخواهد داشت. بر اساس آیین شینتو، بهشت و دوزخ، نه در جهان دیگر، بلکه به صورت نمادین «در دل انسان» تعریف می شوند. این نگرش، انگیزه ای خاص برای ایثارگری فراهم می سازد: فرد جان خود را فدا می کند تا پس از مرگ، بدون ترس از قضاوت یا مجازات، به کامی تبدیل شود و در عین حال، برای خانواده اش آرامش و شادی به جا گذارد. در چنین بستری، ایثار نه در خدمت بسط عدالت، بلکه در

خدمت ایجاد و استمرار شادی خانواده، پیوند با نیاکان قرار می‌گیرد؛ و همین امر، تفاوت بنیادین میان منطق ایثار در آیین شینتو و سنت‌های توحیدی را آشکار می‌سازد.

۲-۲. هدایت: ایثارگری به‌مثابه راهی برای تشخیص خیر و شر

یکی از ارزش‌های بنیادین اخلاقی در آیین شینتو، باور به سرشت نیک انسان‌هاست. بر اساس این دیدگاه، همه انسان‌ها در آغاز بر مدار خیر قرار دارند؛ اما برای تشخیص دقیق میان خیر و شر، نیازمند هدایت و یاری کامی‌ها هستند. کامی‌ها، که در این آیین به‌عنوان موجودات مقدس و واسطه‌های معنوی شناخته می‌شوند، نقشی اساسی در جهت‌دهی اخلاقی انسان‌ها ایفا می‌کنند. مسیر دستیابی به این تشخیص، از طریق فاصله‌گرفتن از جهل و نادانی ممکن می‌شود؛ چراکه در نگاه شینتویی، جهل سرچشمه اصلی شرارت‌ها و آلودگی‌های اخلاقی تلقی می‌گردد. هرچه انسان از بدی‌ها فاصله گیرد، زمینه دوری از جهل را فراهم ساخته و به فضائل اخلاقی نزدیک‌تر می‌شود؛ امری که در نهایت، سعادت فرد را رقم می‌زند (موحدیان عطار و ابراهیم، ۱۳۸۸، ص ۹۳).

ارتباط این نگرش با ایثارگری در آیین شینتو، از طریق نقش کامی‌ها در هدایت اخلاقی تبیین می‌شود. ایثار، در این چارچوب، نه تنها یک کنش فداکارانه، بلکه عملی خیر برای دوری از جهل و پلیدی تلقی می‌شود. جانفشانی، به‌مثابه ابزاری معنوی برای تعالی روح، دستیابی به سعادت، و نزدیکی به فضائل اخلاقی معنا می‌یابد. این معنا، زیرساختی برای انگیزش‌های اخلاقی در دفاع از سرزمین فراهم می‌آورد؛ جایی که فداکاری، نمادی از حمایت الهی و پیوند با کامی‌ها تلقی می‌شود (هاردر، ۲۰۱۶، صص ۹۰-۹۲).

۲-۳. دستیابی به قلب پاک برای دریافت الطاف کامی‌ها

در میان ارزش‌های اخلاقی آیین شینتو، دستیابی به قلبی پاک و تهی از پلیدی، یکی از اهداف اصلی زندگی فردی به‌شمار می‌آید. هرچه قلب انسان با صداقت، خلوص، و صفای بیشتری شکل گیرد، زمینه برای ظهور خلیات نیک - مانند وفاداری، امانت‌داری، زهد و پرهیزکاری - فراهم می‌شود. این فرایند، بستری برای دریافت هرچه بیشتر الطاف کامی‌ها و جذب حمایت‌های آنها است؛ و در نهایت، مسیر سعادت فرد را هموار می‌سازد (موحدیان عطار و ابراهیم، ۱۳۸۸، ص ۹۳).

ارتباط این نگرش با ایثارگری در آیین شینتو، از طریق مفهوم قلب پاک شکل می‌گیرد؛ زیرا ایثار، نمادی از خلوص نیت و وفاداری تلقی می‌شود. در این چارچوب، جانفشانی به راهی برای جذب الطاف کامی و رسیدن به سعادت بدل می‌گردد؛ و همین معنا، زیرساختی برای تعهد معنوی به فداکاری فراهم می‌آورد، جایی که قربانی شدن، فرد را به حمایت الهی و خلیات نیک پیوند می‌زند (هاردر، ۲۰۱۶، صص ۸۵-۸۷).

۲-۴. وفاداری دینی به وطن و امپراتور در برابر نفوذ بیگانه

در مقطعی از تاریخ ژاپن - از آغاز قرن بیستم تا سال ۱۹۴۵ میلادی - آیین شینتو به‌عنوان مذهب رسمی دولت با حمایت مستقیم ساختار حاکمیت گسترش یافت. در مدارس ویژه‌ای که تحت نظارت دولت فعالیت می‌کردند، با بهره‌گیری از برنامه‌های عبادی و تشویقی، مردم به پیروی از شینتوی دولتی ترغیب می‌شدند. در این مراسم‌ها، به‌منظور تقویت حس وطن‌دوستی و اطاعت از امپراتور، روایت‌های باستانی به کودکان آموزش داده می‌شد. هدف اصلی این آموزش‌ها، جلوگیری از هرگونه شورش علیه نظام حاکم و مقابله با نفوذ اندیشه‌ها و تمدن غربی بود (ناس و گرانگارد، ۲۰۱۷، ص ۴۳۳).

در واکنش به گسترش مکاتب غربی، به‌ویژه در دانشگاه‌ها، و افزایش شبهات نسبت به باورهای سنتی شینتو، نهادهای دولتی اقدام به بازسازی افسانه‌ها و ارائه تأویلات جدید کردند تا پاسخ‌گوی چالش‌های فکری باشند. دولت با برگزاری جشنواره‌های ملی و برنامه‌های

منظم، به ترویج وحدت، وطن پرستی، و حمایت متقابل میان شهروندان پرداخت؛ و دینداری در قالب اطاعت از شینتو، به مثابه تقرب به امپراتور و نظام حاکم معرفی شد (ناس و گرانگارد، ۲۰۱۷م، ص ۴۳۸).

ارتباط این نگرش با ایثارگری در آیین شینتو، از طریق وفاداری به وطن و امپراتور شکل می‌گیرد؛ زیرا ایثار، به عنوان عملی دینی و نشانه‌ای از تقرب به حاکمیت تلقی می‌شود. در این چارچوب، جانفشانی نمادی از مقاومت در برابر بیگانگان و پاسداری از وحدت ملی است؛ و همین معنا، زیرساختی برای انگیزه‌های معنوی در دفاع از سرزمین فراهم می‌آورد، جایی که فداکاری بخشی از آموزش رسمی و آیین‌های ملی محسوب می‌شود (هاردکر، ۲۰۱۶م، صص ۴۱۲-۴۱۵).

۲-۵. جانفشانی برای وطن به مثابه غایت زندگی و کمال ایمانی

بر اساس آموزه‌های آیین شینتو، وطن پرستی ژرف در میان مردم ژاپن، بنیان هویت فردی آنان را شکل می‌دهد. تعلق خاطر به نیاکان و قداستی که برای هر قطعه از خاک، کوه، دشت، و دریا قائل‌اند، موجب می‌شود که شخصیت خود را وابسته به سرزمین بدانند و آمادگی فداکاری در راه آن را داشته باشند. در این چارچوب، غایت زندگی، محبت همه‌جانبه به امپراتور و نهادهای اجتماعی ملی تلقی می‌شود؛ و جانسپاری در راه آن، نه تنها یک وظیفه، بلکه آرزویی والا و جلوه‌ای از ایمان عمیق به شمار می‌آید (ناس و گرانگارد، ۲۰۱۷م، ص ۴۲۱). ارتباط این نگرش با ایثارگری در آیین شینتو، از طریق حفظ هویت وابسته به سرزمین شکل می‌گیرد؛ زیرا ایثار، به عنوان غایت زندگی و مرتبه‌ای عالی از ایمان تلقی می‌شود. در این چارچوب، جانفشانی به عملی برای دفاع از نیاکان و امپراتور بدل می‌گردد؛ و همین معنا، زیرساختی برای تعهد معنوی به قربانی شدن فراهم می‌آورد، جایی که فداکاری نمادی از محبت ژرف و آرمان‌نهایی زندگی است (مولینز، ۲۰۰۹م، صص ۸۸-۹۰).

۲-۶. رهایی روح از کالبد خاکی و وصول به کامی در شرایط دشوار

از جمله اهداف معنوی که پیروان آیین شینتو در زندگی، به‌ویژه در شرایط سخت و بحرانی، بدان می‌اندیشند و آن را غایت حیات و ممات خود تلقی می‌کنند، «رهایی از کالبد خاکی و حرکت روح در مسیر وصول به کامی است. این باور، در موقعیت‌های تاریخی خاص، به‌ویژه در جنگ‌ها، جلوه‌ای عینی یافته است. جان بایر ناس تصریح می‌کند که هزاران سرباز ژاپنی در جنگ روسیه و ژاپن، با همین انگیزه به خانواده‌های خود وعده دادند که نخستین داوطلبان خط مقدم خواهند بود. در گزارش‌های تاریخی آن دوران، روایت‌های متعددی از سربازانی نقل شده که در لحظه شکست یا اسارت، با استفاده از شمشیر یا دشنه، شکم خود را می‌شکافتند تا روح را از عالم خاکی رها سازند و به اعلی درجه فداکاری و کامی دست یابند (ناس و گرانگارد، ۲۰۱۷م، ص ۴۴۱).

ارتباط این نگرش با ایثارگری در آیین شینتو، مستقیماً از طریق مفهوم رهایی روح به کامی شکل می‌گیرد؛ زیرا ایثار، به عنوان راهی برای آزادی از محدودیت‌های جسمانی و وصول به مرتبه‌ای متعالی تفسیر می‌شود. در این چارچوب، جانفشانی نه تنها یک کنش فداکارانه، بلکه عملی معنوی برای تحقق وعده به خانواده و رسیدن به کامی است؛ و همین معنا، زیرساختی برای انگیزش در شرایط دشوار فراهم می‌آورد، جایی که خودکشی آیینی (سپوکو / Seppuku / 切腹) نمادی از تعهد‌نهایی به فداکاری تلقی می‌شود (بوکینگ، ۱۹۹۷م، صص ۱۹۸-۲۰۰).

شماره	عنوان هدف	خلاصه کوتاه
۱	جانفشانی در مسیر شادی خانوادگی و رهایی از داوری اخلاقی	ایثار برای آوردن شادی و امنیت به خانواده.
۲	هدایت اخلاقی توسط کامی‌ها با ایثارگری	باور به سرشت نیک انسان و نیاز به هدایت کامی‌ها با ایثارگری
۳	دستیابی به قلب پاک برای دریافت الطاف کامی‌ها	دستیابی به قلبی پاک و خالص برای ظهور خلیقات نیک مانند وفاداری و پرهیزکاری

شماره	عنوان هدف	خلاصه کوتاه
۴	وفاداری دینی به وطن و امپراتور در برابر نفوذ بیگانه	ترویج وفاداری به وطن و امپراتور با ایتارگری.
۵	جانفشانی برای وطن به مثابه غایت زندگی و کمال ایمانی	وطن پرستی به عنوان بنیان هویت فردی و غایت زندگی.
۶	رهایی روح از کالبد خاکی و وصول به کامی در شرایط دشوار	ایثار در شرایط سخت (مانند جنگ) برای رهایی روح از جسم و وصول به مرتبه کامی.

جدول شماره ۲- اهداف و فرجام ایتارگری و جانفشانی در شینتو

۳. شاخصه‌های ایتارگری در شینتو

علاوه بر مبانی اعتقادی و باورهای بنیادین آیین شینتو که پیش‌تر مورد تحلیل قرار گرفت، مجموعه‌ای از شاخصه‌های اخلاقی نیز وجود دارد که در شخصیت دلیران و ایتارگران شینتویی باید مورد توجه قرار گیرد. یکی از مهم‌ترین منابع برای استخراج این شاخصه‌ها، اصول و قواعد طریقت جنگاوران ژاپنی- بوشیدو- است؛ طریقتی که با وجود ماهیت شفاهی و سنتی خود، همواره به‌عنوان الگوی عملی برای رفتار و منش دلاوران تلقی شده و پیروان آن خود را ملزم به رعایت آن دانسته‌اند.

اخلاقیات بوشیدو بر چند محور بنیادین استوار است که شامل خلوص عقیده، التزام به دستورات اخلاقی، خویشتنداری و کنترل نفس، و اطاعت‌پذیری کامل از مافوق می‌شود. جان بایر ناس، ویژگی‌های اخلاقی این طریقت را از زبان یک ژاپن‌شناس چنین نقل می‌کند: وفاداری مطلق به مافوق با حفظ سلسله‌مراتب تا مقام امپراتور، حق‌شناسی عمیق به‌ویژه نسبت به وطن و ساختار حاکمیت، جرأت و شهامت به‌گونه‌ای که فرد در مواجهه با خطرات و دشواری‌های جنگ از فدا کردن جان خود دریغ نمی‌ورزد، عدالت‌ورزی با پرهیز از خودخواهی و منفعت‌طلبی شخصی و رعایت منافع جمعی، صداقت و راست‌گویی که باید در هر شرایطی حفظ شود، ادب و احترام در گفتار و رفتار حتی در مواجهه با دشمن، خویشتنداری و کنترل نفس به‌گونه‌ای که فرد دلیر در برابر هر نوع هیجان- اعم از شادی، غم، لذت یا درد- ظاهر خود را حفظ کرده و احساسات را آشکار نسازد، و شرافت و بزرگی به‌گونه‌ای که شکست، شرمندگی، ذلت و اسارت برای او قبیح تلقی شده و مرگ را بر آن ترجیح می‌دهد (ناس و گرانگارد، ۲۰۱۷م، صص ۴۳۹-۴۴۰).

ارتباط این شاخصه‌ها با ایتارگری در آیین شینتو، از طریق تأثیر عمیق بوشیدو بر رفتار و منش پیروان شکل می‌گیرد. ایتار در این چارچوب، نه تنها یک کنش فداکارانه، بلکه تجلی عملی خلوص عقیده، وفاداری، و شرافت است که دلاوران را به جانفشانی برای وطن، امپراتور، و حفظ هویت جمعی ترغیب می‌کند. این ویژگی‌ها، زیرساختی برای فرهنگ ایتارگری فراهم می‌آورد که در آن فداکاری به‌عنوان نشانه‌ای از کمال اخلاقی و تعهد دینی تلقی می‌شود (مولینز، ۲۰۰۹م، صص ۹۲-۹۴).

شماره	عنوان شاخصه	خلاصه کوتاه
۱	خلوص عقیده	که بر خلوص و پاکی اعتقادات تأکید دارد.
۲	التزام به دستورات اخلاقی	تعهد کامل به اصول اخلاقی بوشیدو.
۳	خویشتنداری و کنترل نفس	کنترل احساسات و هیجانات در هر شرایطی.
۴	اطاعت‌پذیری کامل از مافوق	وفاداری مطلق به سلسله‌مراتب تا امپراتور.
۵	حق‌شناسی عمیق	قدردانی ژرف نسبت به وطن و حاکمیت.
۶	جرأت و شهامت	شجاعت در مواجهه با خطرات.
۷	عدالت‌ورزی	پرهیز از خودخواهی و تمرکز بر منافع جمعی.
۸	صداقت و راست‌گویی	حفظ صداقت در هر شرایطی.
۹	ادب و احترام	رعایت احترام در گفتار و رفتار، حتی با دشمن.
۱۰	شرافت و بزرگی	ترجیح مرگ بر شکست یا ذلت، با نمادهایی مانند هاراگیری، که ایثار را عالی‌ترین جلوه شرافت می‌بیند.

جدول شماره ۳: شاخصه های ایثارگری در آیین شینتو

۴. نقد و بررسی الگوی ایثارگری در شینتو

۴-۱. فقدان تکیه گاه قابل اطمینان برای اصل آیین شینتو

با توجه به مبانی پیش تر بررسی شده، خاستگاه شکل گیری آیین شینتو از منظر معرفتی، بسیار مبهم و فاقد پشتوانه عقلانی و قدسی است. بنا بر گزارش برخی تاریخ نگاران ادیان، این آیین نه از دل یک منظومه معرفتی منسجم، بلکه از یک خرده فرهنگ احساسی و تعلق قلبی به وطن نشأت گرفته است؛ و مجموعه ای از قوانین خودبنیاد، در اطراف همین احساس شکل گرفته اند تا ساختار آیینی شینتو را پدید آورند. از این رو، منشأ معرفتی این آیین، سست و غیرقابل اتکا ارزیابی می شود و از منظر عقل و حقایق متعالی، فاقد اعتبار لازم است (ناس و گرانگارد، ۲۰۱۷م، صص ۴۲۲-۴۲۵).

افزون بر این، اصول و قواعد آیین شینتو نه توسط یک شخصیت فرهیخته و صاحب نظر در حوزه های معرفت، معنویت یا وحی، بلکه بدون منشأ مشخص و قابل اعتماد تدوین شده اند؛ و همین ضعف بنیادین، موجب شده است که این آیین در طول تاریخ، به راحتی تحت تأثیر مکاتب دیگر-مانند کنفوسیوس گرایی و سکولاریسم- دچار دگرگونی یا زوال شود (ناس و گرانگارد، ۲۰۱۷م، صص ۴۲۲-۴۲۵). این رویکرد، که بر پایه گمان و احساسات فاقد پشتوانه عقلانی بنا شده، با معارف قرآنی نیز ناسازگار است؛ چنان که خداوند می فرماید: «وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا» (یونس: ۳۶). این ضعف معرفتی، اساس باورهای اعتقادی و اهداف متصور برای ایثارگری در آیین شینتو را زیر سؤال می برد؛ و فردی که با تکیه بر چنین مبانی، به حضور در میدان نبرد ترغیب شده باشد، ممکن است در مواجهه با تأمل عقلانی، از اقدام خود منصرف گردد.

۴-۲. انحصارگرایی نژادی و تهدید معنای ایثارگری

با وجود آن که در برخی آموزه های آیین شینتو، احترام به انسان و قداست نوع بشر به صورت کلی مطرح شده است، در لایه های عمیق تر این آیین، نوعی باور به برتری نژاد زرد و قداست سرزمین ژاپن مشاهده می شود که نمی توان از آن چشم پوشی کرد. پیروان شینتو بر این باورند که جزایر ژاپن و ساکنان آن، منشأ الهی دارند و از سوی خدایان مورد عنایت ویژه قرار گرفته اند. این نگرش، که سایر ملت ها را در مرتبه ای فروتر از ملت ژاپن قرار می دهد، در صورت برخورداری از قدرت نظامی و سیاسی، زمینه ساز تحركات نژادمحور و اقدامات تبعیض آمیز گسترده خواهد بود (ناس و گرانگارد، ۲۰۱۷م، صص ۴۳۱).

شواهد تاریخی متعددی مؤید این ظرفیت انحصارگرایانه اند. در سال ۱۵۴۹ میلادی، با ورود قدیس مسیحی «فرانسوا گزایوه» به ژاپن و افزایش گرایش مردم به مسیحیت، پیروان این دین با فشارهای روحی، شکنجه های جسمی، و آزارهای خونین مواجه شدند. در ادامه، به مدت دو قرن، پهلوی گرفتن کشتی های بیگانگان در بنادر ژاپن ممنوع شد و علمای شینتو حکم به بازگشت به اصول سنتی این آیین صادر کردند. از جمله این علما، «موتوری» که جایگاه والایی در میان مردم ژاپن دارد. بر این باور بود که هیچ خلقی در شأن و منزلت با ملت ژاپن برابر نیست؛ زیرا امپراتور ژاپن، میکادو، تنها پادشاهی است که از نژاد مستقیم خدایان زاده شده است، و دیگر ملت ها باید در مرتبه ای فروتر از ملت ژاپن قرار گیرند (ناس و گرانگارد، ۲۰۱۷م، صص ۴۳۱).

این باور، که به وضوح انحصار نژادی را ترویج می دهد، با اصل برابری انسان ها در معارف متعالی قرآن ناسازگار است؛ چنان که قرآن کریم می فرماید: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ» (الحجرات: ۱۳) در چنین بستری، معنای ایثارگری به شدت تهدید می شود؛ زیرا به جای آن که ایثار در خدمت حقیقت، عدالت، و ارزش های انسانی

قرار گیرد، به ابزاری برای تثبیت سلطه نژادی و اطاعت از امپراتور بدل می‌گردد. این انحراف، ایثار را از یک کنش اخلاقی و معنوی به یک رفتار سیاسی و نژادمحور تقلیل می‌دهد؛ و در نتیجه، زمینه‌ساز ظلم‌های ساختاری و بی‌عدالتی‌های گسترده خواهد بود (ناس و گرانگارد، ۲۰۱۷م، ص ۳۱۲).

۳-۴. غایت انگاریهای وهم‌آلود و فقدان پشتوانه معرفتی

یکی از مهم‌ترین نقدها بر آیین هاراگیری غایت‌انگاری وهم‌آلود آن است. پیروان آیین شینتو، اهدافی چون جبران شکست، رهایی روح از کالبد خاکی، اتصال به کامی، یا اعلام وفاداری به امپراتور را برای این عمل ترسیم می‌کنند. اما این اهداف، فاقد پشتوانه معرفتی معتبر و مستندات قابل اتکا هستند. در غیاب دلیل عقلی و وحیانی، چنین غایتی نه تنها قابل پذیرش نیست، بلکه ایثار را از خدمت به حقیقت، به ابزاری برای تسکین احساس شکست و تثبیت سلطه سیاسی بدل می‌سازد.

در منطق توحیدی، غایت زندگی انسان، قرب الهی و رشد در مسیر عبودیت است (نک: ذاریات: ۵۶)، نه حذف خود در برابر ناکامی. خداوند در قرآن کریم به صراحت انسان را از خودکشی نهی کرده و می‌فرماید: «وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا» (نساء: ۲۹)؛ چراکه خودکشی نوعی یأس از رحمت الهی است و تنها کافران از رحمت خدا مایوس می‌شوند (نک: یوسف: ۸۷). شکست‌ها و مشکلات، نه پایان راه، بلکه آغاز مرحله‌ای تازه از رشد و کمال‌اند و بخشی از امتحان الهی هستند: «وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ» (بقره: ۱۵۵). انسان در مواجهه با شکست‌ها باید استعدادهای جدید خود را فعال کند، ظرفیت تحمل و صبوری‌اش را افزایش دهد، و در همین مسیر، کمال انسانی رقم می‌خورد؛ زیرا خداوند وعده داده که «فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا * إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا» (شرح: ۵-۶). قرآن کریم می‌فرماید: «وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا» (عنکبوت: ۶۹). بر این اساس، خودکشی نه تنها نماد شرافت نیست، بلکه قطع مسیر کمال‌طلبی و شرافت‌جویی است؛ و با منطق رشد و رحمت الهی در تضاد کامل قرار دارد.

۴-۴. فشار اجتماعی، تقلیل کرامت انسان و ترویج خودکشی

از منظر اجتماعی، انتظار عمومی از سربازان و فرماندهان برای اثبات شرافت از طریق خودکشی آیینی (هاراگیری)، نوعی فشار روانی و اضطراب وجودی ایجاد می‌کند. فرد نه از سر اختیار یا اهداف معنوی، بلکه از ترس سرافکنندگی و یا طرد شدن اجتماعی، به هاراگیری تن می‌دهد. این وضعیت، با کرامت انسانی، سلامت روان، و آزادی در تصمیم‌گیری در تضاد است.

زندگی انسانی، میدان مبارزه با موانع و شکست‌هاست؛ و شکست، بخشی طبیعی از تجربه انسانی است. قرآن کریم این واقعیت را چنین بیان می‌کند: «تِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ» (آل عمران: ۱۴۰). در منطق توحیدی، شکست‌ها نه تنها موجب شرمندگی نیستند، بلکه ضرورت تداوم مسیر رشد و کمال‌اند. انسان در مواجهه با شکست‌ها باید استعدادهای نهفته خود را فعال کند، ظرفیت صبر و تحمل را در خود افزایش دهد، و در همین مسیر، به تعالی معنوی دست یابد. در کنار این تلاش، رحمت الهی نیز نمایان می‌شود؛ چنان‌که قرآن کریم می‌فرماید: «وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا» (عنکبوت: ۶۹).

افزون بر این، قرآن کریم به صراحت می‌فرماید: «وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا» (النساء: ۲۹) در چنین منظومه‌ای، هاراگیری نه تنها راهی برای اثبات وفاداری نیست، بلکه نشانه‌ای از فقدان صبر و درک صحیح از ماهیت زندگی، غفلت از رحمت الهی، و انحراف از مسیر رشد و تعالی انسانی است.

۴-۵. افسانه‌گرایی آیینی در اهداف و عدم پاسخگویی

اهداف ایثارگری در آیین شینتو، بر پایه باورهای شکل گرفته‌اند که نه تنها فاقد پشتوانه عقلانی‌اند، بلکه ریشه در اسطوره‌سازی و توهمات دیرین دارند. این اهداف - مانند نابودی هویت فردی و اتصال به کامی، وفاداری به امپراتور، یا رهایی روح- مبتنی بر باورهای است که در برابر پرسش‌های عقلانی، پاسخی ندارد و در نهایت منابع شینتو، بدون هیچ برهان و دلیل، پیوستن به ارواح نیاکان و کامی‌های (خدایان) قدیم را به عنوان هدف معرفی می‌کنند.

جان بایر ناس تصریح می‌کند که این باورها، مجموعه‌ای از اوهام دیرین‌اند که در مواجهه با پرسش‌های عقلانی، از پاسخ‌گویی ناتوان‌اند (ناس و گرانگارد، ۲۰۱۷م، ص ۴۳۵). پس از شکست ژاپن در جنگ جهانی دوم، بسیاری از جوانان نسبت به این افسانه‌ها بی‌اعتماد شدند و رهبران شینتو کوشیدند با تأویلات انسانی، خدایان را به اجداد مقدس تقلیل دهند. این نوع اسطوره‌گرایی، در قرآن کریم آمیخته‌ای از نامگذاری‌های تخیلی و بی‌منطق، تابع هوای نفس و متکی بر حدس و گمان معرفی شده است (النجم: ۲۳). در چنین بستری، اهداف ایثارگری در شینتو، نه در خدمت حقیقت، بلکه در خدمت اسطوره و سلطه سیاسی قرار گرفته‌اند؛ و از منظر معرفتی، فاقد اعتبار و قابلیت دفاع عقلانی‌اند.

۴-۶. فقدان ساختار و اصول معین و استوار

آیین شینتو از آغاز، بر پایه عشق مفرط به وطن و نیاکان شکل گرفت؛ و پیروان آن، این تعلق خاطر را به‌مثابه فریضه‌ای دینی تلقی کردند. در طول تاریخ، برای تقویت این باور، مجموعه‌ای از قوانین خاص و افسانه‌های ماوراءالطبیعه ساخته شد؛ و پیروان، خود را وفادار و دلباخته آیینی دانستند که فاقد بنیان معرفتی و ساختار کلامی مشخص بود (ناس و گرانگارد، ۲۰۱۷م، ص ۴۲۱).

همین فقدان اصول و فروع اعتقادی، موجب شد که آیین شینتو در برابر نفوذ مکاتب دیگر، بارها دچار تغییر و دگرگونی شود؛ گاه تحت تأثیر کنفوسیوس‌گرایی، گاه در مواجهه با آیین‌های غربی، و گاه در قالب نماد فرهنگی صرف، هویت خود را از دست داد. این بی‌ثباتی، ناشی از فقدان بنیان‌گذار تاریخی، نبود متن مقدس، و در یک کلام، فقدان ساختار و اصول معین و استوار است (ویر، ۲۰۰۷م، ص ۵۳۳). این وضعیت، از منظر معارف قرآنی نیز نقدپذیر است؛ زیرا پیروی از هوای نفس و کنارگذاشتن هدایت الهی، موجب گمراهی است (القصص: ۵۰). ایثارگری و جانفشانی، تصمیمی حیاتی و سرنوشت‌ساز است؛ زیرا ایثارگر، تمام داشته‌های خود را تقدیم می‌کند و از تمامی لذت‌ها چشم می‌پوشد. بنابراین، لازم است که عقبه اعتقادی چنین تصمیمی، از باورهای صحیح، مستند و استوار تغذیه شود. در غیر این صورت، ایثارگری در چارچوب آیینی فاقد ساختار، به کنشی بی‌ریشه و بی‌ارزش بدل می‌گردد.

تحلیل نهایی از نقدهای ایثارگری در شینتو

نقدهای وارد بر الگوی ایثارگری در آیین شینتو، عمدتاً از منظر معرفتی، اجتماعی و اخلاقی، نقاط ضعف بنیادین آن را آشکار می‌سازند. نقد نخست، یعنی فقدان منشأ عقلانی و قدسی، و نقد ششم، یعنی فقدان ساختار و اصول معین، شینتو را به‌عنوان یک آیین احساس‌محور و فاقد متن مقدس یا بنیان‌گذار تاریخی توصیف می‌کنند. این ویژگی‌ها، شینتو را در برابر نفوذ خارجی آسیب‌پذیر کرده و ایثار را به کنشی بی‌ریشه تبدیل می‌سازد (ناس و گرانگارد، ۲۰۱۷م، صص ۴۲۱-۴۲۵). نقد دوم، انحصارگرایی نژادی، با اشاره به باور به برتری نژادی ژاپن و اقدامات تاریخی مانند فشار بر مسیحیان در قرن شانزدهم میلادی، ایثار را به ابزاری برای تبعیض و سلطه نژادی بدل می‌کند (ناس و گرانگارد، ۲۰۱۷م، ص ۴۳۱). نقدهای سوم (غایت‌انگاری وهم‌آلود) و پنجم (افسانه‌گرایی آیینی)، اهداف ایثار مانند اتصال به کامی یا وفاداری به امپراتور را بر پایه اوهام و اسطوره‌های بی‌اعتبار می‌دانند که در مواجهه با عقل مدرن فرو می‌پاشند (ناس و

گرانگارد، ۲۰۱۷م، صص ۴۲۵-۴۳۵). سرانجام، نقد چهارم، فشار اجتماعی و ترویج خودکشی آیینی (هاراگری)، این عمل را به عنوان کنشی اجباری تحت فشار اجتماعی و مخالف کرامت انسانی نقد می‌کند. این نگرش با معارف قرآنی، مانند ممنوعیت خودکشی (النساء: ۲۹) و تأکید بر لزوم مجاهدت در کارهای شایسته (عنکبوت: ۶۹)، در تضاد است. این نقدها، الگوی شینتو را از یک نظام معنوی به یک ابزار سیاسی-فرهنگی تقلیل می‌دهند و نشان می‌دهند که ایثار در آن، بیشتر خدمتگزار قدرت است تا حقیقت متعالی (هاردکر، ۲۰۱۶م، صص ۴۱۲-۴۱۵).

شماره	عنوان نقد	خلاصه کوتاه
۱	فقدان منشأ عقلانی، معرفتی و قدسی	خاستگاه شینتو فاقد پشتوانه عقلانی و قدسی است و بر پایه احساسات و قوانین خودبنیاد بنا شده است.
۲	انحصارگرایی نژادی و تهدید معنای ایثارگری	باور به برتری نژادی ژاپن و قداست سرزمین آن، زمینه‌ساز تبعیض و اقدامات نژادمحور می‌شود (مانند فشار بر مسیحیان در تاریخ).
۳	غایت‌انگاری وهم‌آلود و فقدان پشتوانه معرفتی	اهداف هاراگری مانند جبران شکست یا اتصال به کامی فاقد دلیل عقلی و وحیانی‌اند، که ایثار را از خدمت به حقیقت به تسکین شکست تبدیل می‌کند.
۴	فشار اجتماعی، تقلیل کرامت انسان و ترویج خودکشی	انتظار اجتماعی برای خودکشی (هاراگری) فشار روانی ایجاد کرده و کرامت انسانی را تقلیل می‌دهد، که شکست را بخشی طبیعی از زندگی نمی‌بیند.
۵	افسانه‌گرایی آیینی و بی‌اعتباری اهداف ایثارگری در شینتو	اهداف ایثار بر پایه اسطوره‌های خیالی و اوهام بنا شده‌اند، که در مواجهه با عقل بی‌اعتبارند.
۶	فقدان ساختار و اصول معین و استوار	شینتو فاقد بنیان‌گذار، متن مقدس مدون و ساختار کلامی استوار است، که آن را در برابر تغییرات آسیب‌پذیر کرده و ایثار را بی‌ریشه می‌سازد.

جدول شماره ۴: نقدهای قرآنی بر الگوی ایثارگری و جانفشانی در آیین شینتو

نتیجه‌گیری

این مقاله با عنوان «مطالعه انتقادی تطبیقی الگوی تمدنی ایثارگری در آیین شینتو و معارف قرآنی» به بررسی و مقایسه دو الگوی متمایز ایثارگری پرداخته است. هدف اصلی پژوهش، شناخت بنیان‌های معرفتی، اهداف و کارکردهای ایثار در شینتو و سنجش آن با معیارهای معارف قرآنی بوده است تا نقاط قوت و ضعف این الگو در گفت‌وگوی میان‌فرهنگی و تمدنی آشکار گردد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که الگوی ایثارگری در آیین شینتو بر جهان‌بینی همه‌خدایی (وحدت وجودی) و قوم‌گرایی استوار است که وطن‌دوستی، تقدس سرزمین و تکثر کامی‌ها را در قالب تعهدی مقدس به حفظ هویت و میراث الهی در هم می‌آمیزد. تجلی کامی در امپراتور، قداست انسان به عنوان فرزند کامی‌ها و روح بوشیدو با محورهایی چون وفاداری، خویشنداری و اطاعت، ایثار را از کنشی فردی به سازوکار انسجام اجتماعی بدل کرده است؛ الگویی که در تاریخ ژاپن، به‌ویژه در بسیج ملی و جنگ‌ها، نقشی مؤثر داشته است. اهداف این ایثار، عمدتاً آیینی و خانوادگی‌اند نه اخلاقی-آخروی: جانفشانی برای شادی و رهایی، تطهیر در برابر کامی‌ها، و وفاداری ملی به عنوان راه رستگاری. این اهداف فرد را در شبکه‌ای معنوی و قومی قرار می‌دهند که شکست را با پیروزی جمعی جبران می‌کند. در مقابل، معارف قرآنی ایثار را بر بنیاد توحید، کرامت انسانی و عدالت الهی تعریف می‌کند و آن را در راستای رضای خدا و خدمت به انسان‌ها قرار می‌دهد، نه در خدمت قدرت و قوم.

با وجود کارکرد فرهنگی، نقدها ضعف‌های بنیادین این الگو را آشکار ساخته‌اند: نبود پشتوانه عقلانی، انحصار نژادی، افسانه‌گرایی، فشار اجتماعی بر خودکشی و ناسازگاری با کرامت انسانی. از این رو، ایثار در شینتو بیشتر ابزار حفظ اقتدار و انسجام ملی است تا تجلی حقیقت متعالی. ارزیابی نهایی نشان می‌دهد که این الگو، هرچند در پیوند اجتماعی موفق است، در عمق فلسفی و جهان‌شمولی نسبت به معارف قرآنی ناپایدار بوده و نیازمند بازخوانی عقلانی برای گفت‌وگوی میان‌فرهنگی و تمدنی است.

ملاحظات اخلاقی پیروی از اصول اخلاق پژوهش

نویسندگان اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تأیید همه آن‌هاست.

تعارض منافع

نویسندگان این مقاله اعلام می‌دارند که در انجام این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منافع وجود ندارد.

حمایت مالی

نویسندگان اظهار می‌دارند که در روند تهیه و نگارش این مقاله، هیچ‌گونه بودجه، گرنت یا حمایت مالی دیگری دریافت نکرده‌اند.

مقالات آماده انتشار

منابع

قرآن کریم.

- ابن منظور، محمد بن مکرم. (۱۴۱۴ق). لسان العرب (ج ۴). دار صادر.
 پالیزدار، فرهاد؛ و ذاکری، قدرت اله. (۱۴۰۲). جامعه و فرهنگ ژاپن. موسسه فرهنگی، هنری و انتشاراتی بین المللی الهدی.
 راغب اصفهانی، حسین بن محمد. (۱۳۹۰). المفردات فی غریب القرآن (ج ۱). دار العلم.
 زبیدی، محمد مرتضی. (۱۴۱۴ق). تاج العروس (ج ۶). دار الفکر.
 ستوده‌نژاد، شهاب. (۱۳۸۳). سلسله یاماتو در ژاپن و تمدن باستانی پارس. آشیانه کتاب.
 کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۴۲۹ق). الکافی (ج ۲). دار الحدیث.
 المجددی البرکتی. محمد عمیم الاحسان. (۱۳۹۵). التعریفات الفقہیہ. دار کتاب الاسلامی.
 مرکز مطالعات پاسخگویی به شبهات اندیشه قم. (۱۳۹۹). پرسش و پاسخ‌های ادیان، فرق و مذاهب. قابل دسترسی در:
https://www.andisheqom.com/public_application_index_viewData?c=&۹۱۱۲t=q.
 مصطفوی، حسن. (۱۴۳۰ق). التحقیق فی کلمات القرآن. مرکز نشر آثار اسلامی.
 مقدس، احسان. (۱۳۸۰). کوچیکی: کتاب مقدس آیین شینتو در ژاپن. انتشارات علمی و فرهنگی.
[موحیدیان عطاری، علی، و ابراهیم، علیرضا. \(۱۳۸۸\). آیین شین تو؛ نگاهی از فراز. دوفصلنامه هفت آسمان، ۱۱ \(۴۲\)، ۸۳-۱۰۴.](https://www.andisheqom.com/public_application_index_viewData?c=&۹۱۱۲t=q)
 مهدوی، علی اکبر. (۱۳۹۶). ایثار. انتشارات سوره مهر.
 نجفی، محمدحسن. (۱۴۰۰). فرهنگ ایثار و شهادت از منظر قرآن و حدیث. انتشارات زمزم هدایت.

- Benesch, O. (۲۰۱۴). *Inventing the way of the samurai: Nationalism, internationalism, and Bushido in modern Japan*. Oxford University Press.
- Bocking, B. (۱۹۹۷). *A popular dictionary of Shinto*. Curzon Press.
- Breen, J., & Teeuwen, M. (۲۰۱۰). *A new history of Shinto*. Wiley-Blackwell.
- Friday, K. F. (۲۰۰۴). *Samurai, warfare and the state in early medieval Japan*. Routledge.
- Hardacre, H. (۲۰۰۰). State Shinto and the Yasukuni Shrine. *Japanese Journal of Religious Studies*, ۲۷(۳-۴), ۳۴۷-۳۶۶.
- Hardacre, H. (۲۰۱۶). *Shinto: A history*. Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190621711.001.0001>
- Hori, I. (۱۹۶۷). The appearance of individual self-consciousness in Japanese religion and its historical transformations. In C. A. Moore (Ed.), *The Japanese mind: Essentials of Japanese philosophy and culture* (pp. ۲۰۱-۲۲۷). University of Hawaii Press. <https://doi.org/10.1010/9780824843052-012>
- Hori, I. (۱۹۹۳). Self-cultivation and the emergence of individual consciousness in early modern Japan. In G. J. Larson & E. Deutsch (Eds.), *Interpreting across boundaries: New essays in comparative philosophy* (pp. ۴۰۲-۴۱۷). Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Kirihara, K. (۲۰۱۶). The birth of a myth: Civil war and sacrifice in early Meiji Japan. *Anthropoetics*, ۲۲(۱).
<https://anthropoetics.ucla.edu/ap2201/2201kirihara/>
- Mullins, M. R. (۲۰۰۹). Japan's holy war: The ideology of radical Shinto ultranationalism. University of Hawai'i Press.
- Noss, D. S., & Grangaard, B. R. (۲۰۱۷). *A history of the world's religions* (۱۴th ed.). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315097886>
- Shimizu, K. (۲۰۲۳). *Overseas Shinto shrines: Religion, secularity, and the Japanese empire*. Bloomsbury Academic.
<https://doi.org/10.5040/9781350235021>
- Weir, R. E. (Ed.). (۲۰۰۷). *The religious world: Communities of faith* (۲nd ed.). Houghton Mifflin.